

بسم الله الرحمن الرحيم

معاونت پژوهش و فناوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیادری از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر افعال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت

جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ماد انبجیان و احصاء هیات علمی و احدی دانشگاه آزاد اسلامی متهد می کردیم اصول زیر را در انجام

خایات هی پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکینم:

۱- اصل برائت: التزام به برائت جویی از حرکوز رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به مثابه ای غیر علمی می آلائند.

۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به ابتناز از حرکوز جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.

۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجیان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم باور حرمت باور انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از حرکوز حرمت شکنی.

۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشورهای افرا و نهادی مرتبط با تحقیق.

۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکوز پنهان سازی حقیقت.

۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.

۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور و کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی – گروه فقه

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: فقه و حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی احکام نگهداری از حیوانات خانگی از منظر فقه و حقوق

استاد راهنما:

دکتر سید محمدرضا امام

پژوهشگر:

کتایون آهنگری

تابستان ۱۳۹۶

تقدیم به:

خانواده ام که همیشه مشوق و راهنمای من بوده اند

تشکر و قدردانی:

با قدردانی از جناب آقای دکتر سید محمدرضا امام به پاس آموختن آنچه نمی دانستم و باور آنچه می دانستم.

همچنین با سپاس و تشکر فراوان از ایشان که با من در طول آماده سازی این پایان نامه کمال همکاری و راهنمایی را مبذول داشتند و من را از نظرات گرانقدر خود بهره مند ساختند.

و کمال تشکر از همه دوستانی که من را یاری کردند تا از کوله بار نداشته ها، توشه ای از داشته ها بسازم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب کتایون آهنگری دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۴۰۰۰۶۶۲۵ در رشته فقه و حقوق خصوصی که در تاریخ ۹۶/۶/۲۳ از پایان نامه خود تحت عنوان: بررسی احکام نگهداری از حیوانات خانگی از منظر فقه و حقوق با کسب نمره ۱۷ و درجه بسیار خوب دفاع نموده‌ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه‌های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده‌ام.

۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

(فرم ب)

فرم اطلاعات پایان نامه های کارشناسی ارشد

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد شناسایی پایان نامه : ۱۰۱۲۰۴۰۷۹۵۲۰۴۳
نام و نام خانوادگی دانشجو: کتابون آهنگری شماره دانشجویی: ۹۴۰۰۶۶۲۵ تعداد واحد پایان نامه: ۶ تاریخ صدور کد: ۹۶/۰۴/۱۸	تاریخ تصویب پروپوزال: ۹۵/۱۱/۱۴ سال و نیمسال اخذ پایان نامه ها: دوم ۹۵-۹۶ نام و نام خانوادگی استاد راهنما: دکتر سید محمدرضا امام نام و نام خانوادگی استاد داور: دکتر جمشید معصومی - دکتر هادی عظیمی
تاریخ دفاع از پایان نامه: ۹۶/۶/۲۳ رشته تحصیلی: فقه و حقوق خصوصی	نمره پایان نامه به عدد: ۱۷ نمره پایان نامه به حروف: هفده - بسیار خوب
عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد: بررسی احکام نگهداری از حیوانات خانگی از منظر فقه و حقوق	
چکیده پایان نامه: (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج بدست آمده): در دین مبین اسلام نسبت به حقوق حیوانات اهمیت زیادی داده شده است طوری که از آن به عنوان حق الله یاد می شود به نحوی که همگان را نسبت به حقوق حیوانات مسئول قلمداد کرده است. یکی از مواردی که در حقوق حیوانات به آن اهمیت فراوان داده شده است و در فقه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است موضوعات تغذیه - مسکن بهداشت و اخلاق و رعایت این موارد و عناوین مرتبط با این مفهوم می باشد که در ابعاد مختلف در فقه و قرآن کریم مورد بررسی قرار گرفته است. لذا اهمیت این موضوع در متون فقهی در قسمتهای مختلف احکام نگهداری از حیوانات مورد تاکید قرار گرفته است. علاوه براین اهمیت حقوق حیوانات در مدار قانون هم آمده است و هر گونه اقدامی که به نحوی حقوق حیوانات را تضییع کند اعم از آزار و اذیت - بهره کشی - کشتی و... برای همه اینها قانون گذار مجازات تعیین کرده است. در همین راستا در این رساله مبحث احکام نگهداری از حیوانات در دو بعهد فقهی و حقوقی و در عناوین مختلف مورد بحث و مراقه قرار می گیرد. واژگان کلیدی: حقوق حیوانات - احکام - مجازات - اخلاق	

توجه: ۱- این فرم باید تایپ شده تحویل داده شود. ۲- چکیده فوق همان چکیده پایان نامه است.

نظر استاد راهنما

مناسب است

مناسب نیست

تاریخ و امضاء:

فهرست مطالب

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
چکیده	۱
مقدمه	۲
فصل اول: کلیات و مفاهیم	۸
۱-۱- بخش اول: کلیات طرح	۹
۱-۱-۱ بیان مساله	۹
۲-۱-۱ اهداف تحقیق	۱۰
۳-۱-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن	۱۰
۴-۱-۱ سوالات و فرضیه‌های تحقیق	۱۰
۱-۴-۱-۱ سوالات تحقیق	۱۰
۲-۴-۱-۱ فرضیه‌های تحقیق	۱۱
۵-۱-۱ روش تحقیق	۱۱
۲-۲- پیشینه تحقیق	۱۱
۳-۱- بخش دوم واژگان	۱۳
۱-۳-۱ حق	۱۳
۱-۱-۳-۱ مفهوم حق	۱۳
۱-۱-۳-۱-۱ معنای لغوی حق	۱۳
۲-۳-۱ مجازات	۱۴
۴-۱- تاریخچه موضوع	۱۴
فصل دوم: بررسی فقهی احکام نگهداری از حیوانات خانگی	۱۹
۱-۲- بخش اول	۲۰
۱-۱-۲ مقدمه موضوع	۲۰
۱-۱-۲-۱ حقوق حیوانات در فقه اسلامی	۲۰
۲-۱-۲ منابع و مبانی حقوق حیوانات	۲۴
۱-۲-۱-۲ قرآن	۲۴
۲-۲-۱-۲ سنت	۲۴
۳-۲-۱-۲ اجماع	۲۵
۴-۲-۱-۲ عقل و قیاس	۲۵
۳-۱-۲ مصادیق درک و فهم حیوانات	۲۸
۱-۳-۱-۲ درک خالق و رازق	۲۸

۲۹	 ۲-۳-۱-۲ درک نیکی و بدی و مسائل غیر مادی
۳۱	 ۳-۳-۱-۲ درک جنسیت
۳۱	 ۴-۳-۱-۲ درک معیشت
۳۲	 ۲-۲ بخش دوم حقوق حیوان در حفظ و نگهداری
۳۲	 ۱-۲-۲ حق نفقه
۳۳	 ۲-۲-۲ حق تغذیه
۳۵	 ۳-۲-۲ مسئولیت نسبت به جان حیوان
۳۵	 ۱-۳-۲-۲ نجات جان حیوان با غضب علوفه
۳۶	 ۲-۳-۲-۲ تقدم جان حیوان بر وضو
۳۹	 ۴-۲-۲ حقوق حیوان بر عموم مردم
۴۰	 ۱-۴-۲-۲ وظیفه حاکم شرع و اجبار مالک در رسیدگی به حیوان
۴۱	 ۲-۴-۲-۲ وجوب کفایی رسیدگی به حیوان
۴۳	 ۳-۴-۲-۲ وجوب رسیدگی به حیوان حتی با نهي مالک آن
۴۳	 ۴-۴-۲-۲ جواز وقف مال برای غذای حیوانات
۴۴	 ۵-۴-۲-۲ استحباب آب و غذا دادن به حیوان
۴۴	 ۵-۲-۲ حق مسکن
۴۸	 ۶-۲-۲ حق بهداشت
۴۸	 ۱-۶-۲-۲ حق بهداشت و درمان
۵۲	 ۲-۶-۲-۲ هزینه درمانی
۵۴	 ۳-۲ بخش سوم: استفاده بهینه و بهره برداری
۵۴	 ۱-۳-۲ مصادیق استعمال
۵۴	 ۱-۱-۳-۲ لزوم رعایت توان و طاقت حیوان
۵۶	 ۲-۱-۳-۲ لزوم رعایت سلامت و بهداشت حیوان در بهره برداری
۵۸	 ۳-۱-۳-۲ لزوم تهیه وسایلی که برای استفاده از حیوان نیاز است
۵۸	 ۴-۱-۳-۲ استفاده از گوشت حیوان
۵۹	 ۲-۳-۲ حقوق حیوان در جنایات و صدمات وارد بر آنها
۵۹	 ۱-۲-۳-۲ کشتن و شکار حیوانات
۶۰	 ۱-۱-۲-۳-۲ حق حیات و نهي از کشتن
۶۲	 ۲-۱-۲-۳-۲ کشتن حیوان، هنگام جنگ
۶۲	 ۳-۱-۲-۳-۲ صید و شکار
۶۳	 ۴-۱-۲-۳-۲ شکار نوزاد حیوانات و پرندگان
۶۴	 ۵-۱-۲-۳-۲ ذبح حیوان در برابر حیوان دیگر

ب

۶۵	۶-۱-۲-۳-۲ ذبح حیوانات و شکار آن‌ها در شب
۶۶	۷-۱-۲-۳-۲ پرهیز از رنج دادن حیوان هنگام ذبح
۶۷	۸-۱-۲-۳-۲ کندن پوست حیوان بلافاصله پس از ذبح
۶۸	۹-۱-۲-۳-۲ فلج کردن حیوان قبل از ذبح
۷۰	۱۰-۱-۲-۳-۲ پی کردن حیوان
۷۱	۲-۲-۳-۲ آزار و اذیت حیوان
۷۱	۱-۲-۲-۳-۲ ممنوعیت شلاق زدن به حیوان
۷۵	۲-۲-۲-۳-۲ به جنگ انداختن حیوانات
۷۶	۳-۲-۲-۳-۲ عقیم سازی حیوان و مثله کردن آن
۷۷	۴-۲-۲-۳-۲ سوزاندن حیوان
۷۹	۵-۲-۲-۳-۲ داغ نهادن بر حیوان
۸۰	۶-۲-۲-۳-۲ آزار و اذیت حشرات و آبریان
۸۲	۳-۳-۲ حق دیه
۸۲	۱-۳-۳-۲ دیه حیوان اهلی
۸۴	۲-۳-۳-۳ تفاوت دیه حیوان اهلی و وحشی
۸۴	۳-۳-۳-۲ ضرورت شناسایی حق دیه حیوانات وحشی
۸۵	۴-۳-۳-۲ حکم روابط جنسی انسان و حیوان
۸۶	فصل سوم: بررسی حقوقی احکام نگهداری از حیوانات خانگی
۸۷	۱-۳ حمایت از حیوانات در قوانین ایران و اسناد بین‌المللی در حقوق موضوعه ایران
۸۷	۱-۱-۳ مقدمه
۹۰	۲-۱-۳ مصادیق استاندارد
۹۰	۱-۲-۱-۳ جرایم زیست محیطی
۹۲	۲-۲-۱-۳ حمایت از حیوانات در آموزه‌های دینی
۹۳	۳-۲-۱-۳ حمایت از حیوانات در قوانین ایران
۹۶	۲-۳ مقررات پراکنده در خصوص حمایت از حیوانات
۹۶	۱-۲-۳ قانون شکار و صید
۹۶	۲-۲-۳ قانون مجازات اسلامی
۹۷	۳-۲-۳ قانون حفاظت و بهره برداری از منابع آبی
۹۷	۴-۲-۳ مصوبه شورای عالی حفاظت محیط زیست
۹۷	۵-۲-۳ قانون مدنی
۹۸	۳-۳ وضعیت زیست محیطی و حیوانات در ایران
۹۹	۱-۳-۳ چاره اندیشی

۳-۴- وضعیت حیوانات در جامعه جهانی و ایران..... ۱۰۵

۳-۴-۱- وضعیت زیست محیطی و حیوانات در جامعه‌ی جهانی..... ۱۰۵

۳-۴-۲- حقوق حیوانات در اسناد بین‌المللی ۱۰۶

منابع و مآخذ..... ۱۱۲

منابع فارسی:..... ۱۱۳

منابع عربی:..... ۱۱۵

منابع انگلیسی..... ۱۱۶

چکیده لاتین:..... ۱۱۷

چکیده

در دین مبین اسلام نسبت به حقوق حیوانات اهمیت زیادی داده شده است طوری که از آن به عنوان حق الله یاد می شود به نحوی که همگان را نسبت به حقوق حیوانات مسئول قلمداد کرده است. یکی از مواردی که در حقوق حیوانات به آن اهمیت فراوان داده شده است و در فقه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است موضوعات تغذیه - مسکن بهداشت و اخلاق و رعایت این موارد و عناوین مرتبط با این مفهوم می باشد که در ابعاد مختلف در فقه و قرآن کریم مورد بررسی قرار گرفته است. لذا اهمیت این موضوع در متون فقهی در قسمتهای مختلف احکام نگهداری از حیوانات مورد تاکید قرار گرفته است. علاوه بر این اهمیت حقوق حیوانات در مدار قانون هم آمده است و هر گونه اقدامی که به نحوی حقوق حیوانات را تضییع کند اعم از آزار و اذیت - بهره کشی - کشتی و... برای همه اینها قانون گذار مجازات تعیین کرده است. در همین راستا در این رساله مبحث احکام نگهداری از حیوانات در دو بعهد فقهی و حقوقی و در عناوین مختلف مورد بحث و مراقه قرار می گیرد.

واژگان کلیدی: حقوق حیوانات - احکام - مجازات - اخلاق

مقدمه

در دین مبین اسلام خدای متعال حق مالکیت برخی از حیوانات را به انسان واگذار نموده است به طوری که در سوره یس آیه ۷۱ آمده است آیا کافران ندیدند که از آنچه با قدرت خود به عمل آورده‌ایم چهار پایانی برای آنان آفریدیم که آنان مالک آن هستند؟

لازم به ذکر است که در واگذاری این مالکیت به انسانها خدای متعال برای حیوانات حقوقی را قائل شده است که به برخی از آنها در ذیل اشاره خواهد شد:

در قرآن کریم آیات متعددی در مورد حیوانات دیده می‌شود و بارها به این موضوع اشاره شده که حیوانات نشانه قدرت الهی و مایه عبرت بشر هستند و در آنها منافع بیشماری برای انسانها قرار داده شده است. آیا ندیدند که از آن چه با قدرت خود به عمل آورده‌ایم چهارپایانی برای آنها آفریدیم که آنان مالک آن هستند؟ آنها را رام ایشان ساختیم هم مرکب آنان از آن است و هم از آن تغذیه می‌کنند و برای آنان منافع دیگری در آن حیوانات است و نوشیدنیهای گوارایی ایا با این حال شکرگزاری نمی‌کنند؟

خداوند در آیات متعدد از انسان می‌خواهد که در آیات الهی و از جمله خلقت خود و حیوانات تدبیر کنند. برای مثال در سوره غاشیه آمده است: آیا به شتر نمی‌نگرند که چگونه آفریده شده است. خداوند متعال در امثال این آیات مردم را به شناختن حیوانات و تفکر در کیفیت خلقت آنها و کارهایی که می‌کنند ترغیب نموده و در آیات دیگر انسانها را به عبرت گرفتن از بعضی از آنها مانند چهارپایان - پرندگان - مورچه‌ها و زنبورهای عسل دعوت کرده است.

آیات ۵ تا ۸ سوره نحل به منافع حیوانات اشاراتی جالب و شگفت انگیز دارد به طوری که پس از بیان برخی منافع مادی چهارپایان از جمله تهیی پوشش و خوراک روی جنبه استفاده روانی از آنها نیز تکیه کرده و می‌گوید: در این حیوانات برای شما زینت و شکوهی است به هنگامی که آنها را به استراحتگاهشان باز می‌گردانید و هنگامی که صبحگاهان به صحرا می‌فرستید. در تفسیر این آیه آمده است که منظره جالب حرکت دسته جمعی گوسفندان و چهارپایان به سوی بیابان و چراگاه سپس

بازگشتشان به سوی آغل و استذاحتگاه که قرآن از آن تعبیر به جمال کرده است تنها یک مساله ظاهری و تشریفاتی نیست بلکه گویای این حقیقت است که چنین جامعه‌ای خودکفا است این در واقع استغناء و خودکفایی جامعه است جمال تولید و تامین فرآورده‌های مورد نیاز یک ملت و همان استقلال اقتصادی و ترک هرگونه وابستگی است.

سوره نحل اسراز شگفت انگیزی در مورد زنبور عسل بیان می‌کند. زنبور عسل دارای زندگی بسیار منظم توام با برنامه ریزی و تقسیم کار و مسئولیت است. کندو پاکترین منظم ترین و پرکارترین شهر دنیا است که از تمدن درخشانی برخوردار است و شاید تنها دلیلی که برای این همه نظم و همکاری بتوان آورد در همین آیه خلاصه می‌شود که: پروردگار تو به زنبور عسل وحی فرستاد برگزین سپس از تمام ثمرات تناول کن و راههایی که پروردگارت برای تو تعیین کرده به راحتی پیما از درون شکم آنها نوشیدنی خاصی خارج می‌شود به رنگهای مختلف که در آن شفای مردم است در این امر نشانه روشنی است برای آنها که اهل فکرند.

۱- طبق آیات قرآن کریم انسان و دام هر دو از حق بهره برداری برابر از طبیعت برخوردارند به طوری که در آیه ۴۹ سوره فرقان آمده است تا با آن سرزمین مرده را زنده کنیم و آن را به آفریده‌های خویش: چهارپایان را بشناسیم.

چنان چه از این ایه شریفه مشخص می‌گردد شارع در مقام بیان برای حیوانات حق استفاده از طبیعت را قائل شده است و این به معنای ملاحظه وجود حقوقی برای آنان است.

۲- طبق آیات قرآن کریم انسان و دام از حق مشابه در استفاده از خوراک خوب و تازه برخوردارند و به طوری که در سوره سجده آیه ۲۷ آمده است: آیا ندیدند که ما آب باران را به سوی زمین خشک می‌رانیم و بوسیله آن زراعتهایی می‌رویانیم که هم خود و هم چهارپایانشان از آن می‌خورند؟ آیا باز هم چشم بصیرت نمی‌کشایند؟

۳- قرآن کریم در آیات خود حیوانات را به دلیلی داشتن شعور و ادراک در عالم خودشان از حق حیات و وجود مساوی با اسانها برخوردار دانسته است: به طوری که در سوره انعام آیه ۳۸ آمده

است: هیچ جنبه‌ای در زمین و هیچ پرنده‌ای در هوا که با دو بال خویش پرواز می‌کند نیست مگر این که امتهایی مانند شما هستند. ما هیچ چیز را در این کتاب فروگذار نکردیم. آن گاه همه به سوی پروردگار خویش محشور می‌شوند.

خدای متعال در آیات خود بارها موجودات را وسیله تفکر و از نشانه‌های قدرت لایزال خود معرفی می‌کند و در این باب باید حیوانات را به دلیل آن که از نشانه‌ها و آیات خدا محسوب می‌شوند مورد احترامی در سطح خودشان قرار داد. ائمه معصومین نیز در باب رعایت حقوق حیوانات توسط انسان نیز نکات جالبی اشاره نموده‌اند. حضرت علی به متصدیان دریافت مالیات جانداران را بدین گونه سفارش می‌نماید که: جز خیر خواه مهربان و امین حافظ دیگری را بر چهارپایان مگمار کسی که بر حیوانات سخت نگیرد و آنها را تند نراند نرنجاند و خسته نکند. وقتی آن امین حافظ گله را از تو گرفت به او سفارش کن شتر را از بچه شیر خوارش جدا نکند و آن قدر شیرش را ندوشد که به بچه او زیان برساند. شتران را با سوار شدن بر آنها خسته نکند در دوشیدن شیر و سواری گرفتن میان آن شتر و دیگر شترها عدالت ورزد. باید شتر را استراحت دهد و شتری را که پایش آسیب دیده و از حرکت ناتوان شده است آهسته براند. آنها را بر سر آبگیرهایی که شترها از آن می‌گذرند وارد نماید و از کناره راههای علف دار براند نه آنجا که خشک و عاری از گیاه است. همان طور که مشخص است حضرت علی عالترین مبانی حقوقی در خصوص حیوانات را بیان می‌نماید. چنان چه مشخص است مضامین حضرت محصوریت در موارد ذکر شده ندارد و باید آن را عمومیت بخشیده و در سایر موارد تعمیم داد.

در منابع فقهی نی زبانی در خصوص رعایت حقوق حیوانات وجود دارد که در آن به نکاتی از جمله ضرورت نفقه حیوانات و گسترده آن اشاره می‌نماید. در خصوص ضرورت نفقه حیوانات در متون فقهی آمده است:

اگر کسی حیوانی را مالک شود رسیدگی و نفقه آن حیوان بر او واجب است خواه آن حیوان حلال گوشت باشد خواه حرام گوشت پرنده و غیر پرنده نیز فرقی ندارد. زیرا هر کدام برای خود حرمتی

دارند. مشخص است که حکم وجوب در بردارنده نظر شارع در خصوص رعایت حقوق حیوانات است و خلاف آن معصیت شمرده شده و دارای عقوبت شرعیه قرار می‌گیرد.

گستره نفقه حیوانات در فقه اسلامی شامل خوراک - آب - مسکن - دارو و هر چیز ضروری برای ادامه معیشت و حیات حیوان می‌باشد. از جمله نفقه‌های یاد شده برای حیوانات که بر صاحبش واجب است تهیه پناهگاه و تغذیه اوست. اگر حیوان بتواند در مراتع و دیگر جایگاههای قابل تغذیه زندگی خود را تامین کند مالک آن می‌تواند او را برای چریدن و اشامیدن رها کند. ولی اگر حیوان نتواند از مراتع و... زندگی خود را تامین کند بر مالک او واجب است وسیله معیشت حیوان را فراهم کند.

همچنین اگر حیوان نتواند به حد کافی تغذیه خود را اداره کند واجب است مالک بقیه تغذیه او را در حد کفایت نماید. در این خصوص مالک حیوان موظف است علاوه بر نفقه خود حیوان مراقب تامین وسایل ادامه حیات بچه حیوان نیز باشد. بنابراین اگر جاندار بچه شیر خوار داشته باشد باید به اندازه احتیاج تغذیه بچه‌اش بوده باشد دوشیدن شیر مادر حرام است اما اگر دوشیدن شیر حیوان ضروری به حیوان یا بچه‌اش نرساند و یا اگر بچه از علف بیابان تغذیه کند دوشیدن شیر واجب است چرا که در این صورت مال مفید اسراف خواهد شد.

در این میان توجه به ذکر هر دو مقوله در فقه اسلام یعنی هم توجه به عدم اسراف و هم حقوق بچه حیوان از مواردی است که کمتر در سایر نظامهای حقوقی دیده می‌شود. دلیل مطلب آن است که در نظامهای حقوقی غربی که بر اساس قرارداد اجتماعی شکل می‌گیرد ضمانت اجرای رعایت این قواعد صرفاً اطلاع قانونگذار خواهد بود که در مواردی به راحتی زیر پا گذاشته می‌شود ولی در حقوق اسلام به دلیل کیفری کردن اخلاق و وجود جنبه اخروی ضمانت اجرا نه در متن قانون بلکه در ذهن ملکفین قرار دارد.

در خصوص پرورش دهندگان زنبور عسل نیز آمده است: لازم است مقداری از عسل در کندو بماند تا زنبوران گرسنه نمانند و در شرایط خاص نظیر فصل زمستان لازم است که بیش از قوت او در

کند و نگهدارند. توجه به تغییر فصول در برنامه‌های غذایی حیوانات دقیقا احترام به حقوق الهی مورد نظر خدا برای آنان قلمداد می‌گردد.

در خصوص زندگی کرم ابریشم که تغذیه او وابسته به برگ توت است نیز فقها تصریح کرده‌اند که لازم است مالک حیوان را حفظ کند و نگذارد تکلف شود و اگر برگ کم باشد و مالک اعتنایی به حیوان نمی‌کند حاکم باید از مال مالک بفروشد و برای حیوان برگ بخرد در این بخش حمایت حقوقی از حیوانات مورد تشریع قرار گرفته است و ضمانت اجرای آن فروش اموال مالک با دخالت حاکم خواهد بود.

در مواردی نیز که وسیله حیات به یکی از چند حیوان کفایت کند به طوری که یکی از آنها با آن وسیله بتواند نجات پیدا کند و بقیه هلاک شوند مانند این که مقداری آب باشد که فقط یکی از حیوانات را بتواند نجات دهد. فرض بر دو گونه است: در صورتی که حیوانات از همه جهات حیاتی مساوی باشند مکلف در به کار بردن وسیله حیات برای ادامه زندگی هر یک از این حیوانات مخیر است اما اگر حیوانات از همه جهات مساوی نباشند مانند سگ غیر مضر و گوسفند بدان جهت که پایان دادن به حیات گوسفند با ذبح شرعی امری است قانونی ولی مردن سگ از تشنگی خلاف قانون است لذا باید آب به سگ داده شود تا بدون علت هلاک نشود.

یکی از مواردی که مورد حیرت قرار می‌گیرد توجه به دقیق ترین و جزئی ترین موارد در فقه اسلام است که نمونه آن در سایر موارد دیده نشده است. در این بخش لزوم توجه به مساله ترجیح بلا مرجح مورد نظر فقها قرار گرفته که بدون رعایت موارد و شرایط آن حکم الهی به سرانجام نخواهد رسید.

اسلام در سواری گرفتن از حیوانات و بار کشیدن از آنها نیز محدودیتهای خاصی قائل شده است به طوری که سکونی از امام ششم نقل می‌کند که حضرت فرمودند: حیوان را بر صاحبش حقی است بیش از طاقت از او بار نکشد و پشت حیوان را کرسی گفتگو قرار ندهد. ابو هریره نیز از پیامبر اکرم

نقل می‌کند که فرمودند: پشت حیوان را تخت قرار ندهید چرا که خداوند عالیه‌ای در متون فقهی آمده است.

از مجموع نکات فوق می‌توان دریافت که آن چه امروزه در جوامع غربی تحت عنوان Animal welfare از آن یاد میشود دقیقاً همان مباحثی است که دین مبین اسلام در آیات و روایات متعدد به آنها اشاره دارد. در اسلام حیوانات موجوداتی ذی شعور و صاحب درک و احساس قلمداد میشوند. در میان نواهی فراوانی که در منابع دینی از رفتارهای انسان با حیوانات عنوان شده است میتوان دریافت که نحوه برخورد با آنها بدون تردید بر سلامتی حیوانات و نیز محصولات دامی حاصل از آنها موثر است. امروزه دلایل روشنی وجود دارد که نشان میدهد هر گونه استرس شدید و کاهش Animal welfare باعث می‌گردد دام به بیماریهای عفونی مستعدتر شود که یکی از پیامدهای منفی این مسری له افزایش استفاده از آنتی بیوتیکهای حیوانی خواهد بود.

تحقیقات در این زمینه ثابت نموده است که درصد بالایی از مقاومت آنتی بیوتیکی در انسان ناشی از استفاده حیوانی این نوع آنتی بیوتیکها می‌باشد. نکته قابل تامل دیگر آن که به نظر می‌رسد بسیاری از مشکلات و مسائل حاد بهداشتی و سلامتی به ویژه در دامهای پر تولید به مسایل و مشکلات Animal welfare آنها مربوط می‌شود به طوری که هر چه قدر Animal welfare ضعیف تر باشد دامها ضعیفتر شده و سلامتی آنها بیشتر در معرض خطر قرار می‌گیرد و در نتیجه امنیت غذای تولیدی حاصل از این دامها بیشتر کاهش خواهد یافت و این همان مطالبی است که عینا در موارد فقهی به آنها اشاره شد و نظر شرع مقدس در باره آنها اعلام گردید در حالی که این موارد در نظام حقوقی اسلام مربوط به گذشته های دور می گردد که علم بشری قادر به توضیح مبانی آن نبوده است.

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

۱-۱- بخش اول: کلیات طرح

۱-۱-۱ بیان مساله

انسان به عنوان اشرف مخلوقات در تمام ادیان آسمانی از کرامت خاصی برخوردار است و حقوق و تکالیف زیادی دارد. سالهاست که جوامع مختلف به تدوین قوانینی از جنبه‌های مختلف حقوق انسانی پرداخته و هر روز مطلبی جدید به آن افزوده‌اند حقوق کودکان - حقوق زنان - حقوق کارگران و...

امروزه توجه جوامع به این مساله جلب شده است که فقط انسانها از حقوق مختلف برخوردار نیستند بلکه تمام آن چه روی زمین وجود دارد مانند کوهها - دریاها - حیوانات و گیاهان نیز دارای حقوقی می‌باشند. انسان تمام مخلوقات را زیر سیطره خود دارد و از آنها به نفع خود بهره‌برداری می‌کند ولی آیا این تصرفات هیچ حد و حصری در قوانین مذهبی و اخلاقی ندارد و دست انسان برای هر نوع انتفاعی باز گذاشته شده است؟

این پژوهش به بررسی حقوق حیوانات و حد مجاز تصرف و تسلط انسان بر حیوانات از دیدگاه قوانین اسلام و ایران پرداخته سعی می‌کند ابعاد قضیه را تا حد ممکن روشن سازد. آن چه از اسلام آمده تنها قطره‌ای از دریاست و بسی مایه شگفتی است که اسلام هزار و چهار صد سال پیش با لطافت و دقت به این مساله پرداخته در حالی که انجمنهای حمایت از حیوانات سراسر دنیا چند سالی پیش نیست که به این مساله توجه کرده‌اند. به نظر می‌رسد در حقوق ایران نیز علیرغم پیشینه اسلام به این مساله توجه چندانی نشده است.